

شماره: ۱۵۴۹۱۴/۹

تاریخ: ۱۴۰۲/۰۶/۲۷

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مشخصات سند	
عنوان سند: آیین نامه تدوین و بازنگری برنامه های درسی	
نوع سند: آیین نامه	شماره سند: عتف-۳- ۲۲۱۶
ویرایش: ۱	صفحه: ۸

اقدام کنندگان			
امضاء	واحد سازمانی	نام و نام خانوادگی	اقدامات
	مدیرکل دفتر برنامه ریزی آموزش عالی	رضا نقی زاده	تهیه کننده:
	معاون آموزشی	قاسم عموعابدینی	تأیید کننده:
	وزیر علوم، تحقیقات و فناوری	محمدعلی زلفی گل	تصویب کننده:

امضاء	شماره و تاریخ صورت جلسه	نام و نام خانوادگی دبیر	مرجع تأیید و ثبت
	جلسه شماره: ۹۵۹	قاسم عموعابدینی	شورای عالی برنامه ریزی آموزشی
	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		

مرجع نگهداری سند	پرونده	قسمت	تاریخ و شماره ابلاغ سند:
دفتر وزارتی			

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
ویرایش: ۰۱	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		
صفحه: ۲ از: ۸			

مقدمه: به استناد قانون اهداف، وظائف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب مجلس شورای اسلامی و اختیارات شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی و در راستای تحقق سیاست‌های کلی علم و فناوری ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، نقشه جامع علمی کشور، دانشگاه اسلامی و اسناد بالادستی مرتبط، آیین‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی تدوین شد و در جلسه ۹۵۹ مورخ ۱۴۰۲/۱/۲۰ به تصویب شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی رسید. این آیین‌نامه شامل چارچوب تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی، حدود واگذاری اختیارات برنامه‌ریزی درسی به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و نحوه تعیین دانشگاه‌های دارای اختیار در تدوین و بازنگری برنامه درسی می‌باشد.

ماده ۱: تعاریف و اختصارات

- **وزارت:** منظور وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.
- **شورای عالی:** منظور شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی است.
- **کمیسیون:** منظور کمیسیون برنامه‌ریزی درسی، محتوا و سرفصل رشته‌های تحصیلی ذیل شورای عالی است.
- **موسسه:** هر یک از دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی (اعم از دولتی و غیردولتی) است که دارای مجوز تأسیس از وزارت هستند یا تحت ضوابط وزارت عمل می‌کنند.
- **موسسه دارای اختیار تدوین و بازنگری برنامه درسی:** شامل فهرست مؤسسات مندرج در پیوست شماره ۱ این آیین‌نامه می‌باشد. این فهرست سالیانه توسط کمیسیون و بر اساس شاخص‌های تعیین‌شده توسط کمیسیون به‌روزرسانی می‌شود.
- **برنامه درسی:** سندی حاوی نحوه سازماندهی یک سلسله فعالیت‌های یاددهی و یادگیری به‌منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده‌ها و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است.
- **برنامه درسی مرجع:** برنامه درسی مصوب شورای عالی می‌باشد.
- **برنامه درسی اختصاصی:** برنامه درسی است که مؤسسات دارای اختیار تدوین و بازنگری برنامه درسی بر اساس برنامه درسی مرجع اقدام به تدوین آن نموده‌اند. برنامه درسی اختصاصی بایستی در چارچوب ضوابط این آیین‌نامه تدوین شود و صرفاً برای آن موسسه و در رشته‌هایی که برنامه درسی مرجع دارد، قابل اجرا است.
- **دوره تحصیلی:** هر یک از دوره‌های تحصیلی کاردانی (پیوسته و ناپیوسته)، کارشناسی (پیوسته و ناپیوسته)، کارشناسی ارشد ناپیوسته، دکتری تخصصی هستند.
- **دروس عمومی:** درس‌هایی است که توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی تعیین و برای تمامی دانشجویان دوره‌های کاردانی و کارشناسی (پیوسته و ناپیوسته) در تمامی موسسه‌ها به صورت یکسان ارائه می‌شود و گذراندن آنها توسط دانشجو الزامی است.
- **دروس پایه:** درس‌هایی است که دانشجو، ملزم به انتخاب آنها است و با هدف افزایش بنیه علمی و آماده کردن دانشجو برای درک بهتر دروس تخصصی ارائه می‌شود.
- **دروس تخصصی (اصلی):** درس‌هایی است که دانشجو ملزم به انتخاب آنها است و فراتر از مبانی و چارچوب‌های نظری و به عنوان جزئی از هسته اصلی برنامه درسی است که با هدف عمق بخشیدن به دانش یا مهارت دانشجو ارائه می‌شود. دروس تخصصی به دو نوع الزامی و اختیاری تقسیم می‌شود. دروس اختیاری از جمله دروس تخصصی است که دانشجو به اختیار خود و در چارچوب ضوابط موسسه آنها را می‌گذراند.

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
ویرایش: ۰۱	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		
صفحه: ۳ از: ۸			

- **دروس جبرانی:** درس‌هایی است که به تشخیص گروه آموزشی، گذراندن آن برای رفع کمبود دانش یا مهارت دانشجوی، ضروری است. تعداد و ضوابط اجرای این دروس در آیین‌نامه یکپارچه آموزشی مصوب شورای عالی برای هر دوره تحصیلی تعیین می‌شود.
- **دروس مهارتی-اشتغال پذیری:** دروسی با رویکرد افزایش توان کارآمدگی، مهارت و قابلیت اشتغال پذیری دانشجویان می‌باشد که بر اساس مصوبه جلسه ۹۵۴ و ۹۵۹ شورای عالی برای دوره کارشناسی پیوسته پیش بینی شده است.
- **دروس آمایشی-ماموریتی:** بخشی از دروس تخصصی اختیاری است که موسسه امکان دارد مطابق ضوابط مندرج در این آیین‌نامه محتوای آن را بر اساس مأموریت/آمایش موسسه تغییر دهد. این دروس مطابق با مصوبه جلسه ۹۵۴ شورای عالی پیش بینی شده است.
- **پروژه تحصیلی:** پژوهش دوره کارشناسی در موضوع مربوط به رشته تحصیلی دانشجوی است که زیر نظر استاد راهنما تدوین و ارائه می‌شود.
- **پایان‌نامه:** اثری مکتوب مبتنی بر تحقیقات نظری و عملی که توسط دانشجویان دوره کارشناسی ارشد در پایان دوره آموزشی ارائه می‌شود.
- **رساله دکتری:** اثری است مبتنی بر فعالیت‌های سازمان‌یافته علمی - پژوهشی دانشجوی دوره دکتری تخصصی/پیوسته/مستقیم که در زمینه‌های خاص تدوین و به ارائه نتایج نو در زمینه مربوط منجر می‌شود و دانشجوی ملزم به دفاع از آن در حضور هیأت داوران است.
- **بازنگری برنامه درسی:** منظور حذف، ادغام، تغییر عنوان یا محتوای سرفصل دروس در یک برنامه درسی موجود است.
- **تدوین برنامه درسی:** منظور ارائه برنامه درسی برای ایجاد یک رشته/گرایش تحصیلی جدید در نظام آموزش عالی است.
- **شورای برنامه‌ریزی آموزشی موسسه:** منظور آن شورایی در موسسه است (می‌تواند عنوان شورا در مؤسسات مختلف متفاوت باشد) که تصمیمات مربوط به برنامه‌های درسی رشته‌های موسسه را در چارچوب ضوابط این آیین‌نامه تصویب می‌نماید.

ماده ۲: معیارهای برنامه درسی

در تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی ملاحظات زیر بایستی مدنظر قرار گیرد:

- انطباق با ارزش‌ها، اهداف و سیاست‌های کلان کشور؛
- روزآمدی و بهره‌مندی از آخرین یافته‌ها و تحولات علمی و دانشی دنیا؛
- پاسخ به نیازهای ملی و منطقه‌ای مبتنی بر آمایش سرزمین و مأموریت‌گرایی؛ توجه به مهارت‌افزایی، توان اشتغال‌پذیری و شایستگی‌های قانونی؛
- توجه به جایگاه و اقتضات تمدنی، فرهنگی و اجتماعی؛

ماده ۳: ساختار کلی برنامه درسی

ساختار برنامه درسی تدوین یا بازنگری شده، باید بر اساس موارد زیر (پیوست شماره ۲) تنظیم شود:

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین نامه تدوین و بازنگری برنامه های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
ویرایش: ۰۱	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		
صفحه: ۴ از: ۸			

۳-۱- جلد برنامه: مشتمل بر عنوان رشته و گرایش (به فارسی و انگلیسی)، عنوان دوره تحصیلی، اسامی تدوین کنندگان یا بازنگری کنندگان.

۳-۲- فصل اول: مشخصات کلی برنامه درسی شامل:

الف) مقدمه: معرفی کلی و تبیین برنامه درسی؛

ب) اهداف؛

پ) اهمیت و ضرورت؛

ت) تعداد و نوع واحدهای درسی در هر دوره (طبق جدول شماره ۱ تا ۳)؛

ث) نقش، توانایی و شایستگی مورد انتظار از دانش آموختگان؛

ج) شرایط و ضوابط ورود به دوره؛

چ) شرایط، ضوابط و الزامات اجرا و گسترش رشته؛

ه) زمینه های شغلی حال و آینده (پیوست شغلی)

ی) جایگاه تمدنی، فرهنگی و اجتماعی (جایگاه رشته تحصیلی در حوزه تمدنی گذشته، حال و آینده و بافت فرهنگی و اجتماعی کشور)

جدول شماره ۱: تعداد و نوع واحدهای درسی در دوره کاردانی و کارشناسی ناپیوسته

جمع واحدهای درسی	نوع واحدهای درسی				پایه	عمومی	دوره تحصیلی
	پروژه	تخصصی (اصلی)		اختیاری			
		الزامی	اختیاری				
۷۱-۶۸	-	-	۴۷-۴۳	۱۹-۱۵	۱۰	کاردانی پیوسته/ناپیوسته	
۷۲-۶۸	۴-۰	۱۴-۱۰	۳۷-۳۳	۱۹-۱۵	۱۰	کارشناسی ناپیوسته	

جدول شماره ۲: تعداد و نوع واحدهای درسی در دوره کارشناسی پیوسته

جمع واحدهای درسی	نوع واحدهای درسی					پایه	عمومی	دوره تحصیلی
	پروژه	مهارتی-اشتغال پذیری	تخصصی (اصلی)		اختیاری			
			الزامی	اختیاری				
۱۴۰-۱۳۰	۳-۰	۱۵-۳	۲۰-۱۰	۸۸-۶۸	۳۰-۲۰	۲۲	کارشناسی پیوسته	

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین نامه تدوین و بازنگری برنامه های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
ویرایش: ۰۱	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		
صفحه: ۵ از: ۸			

جدول شماره ۳: تعداد و نوع واحدهای درسی در دوره تحصیلات تکمیلی

جمع واحدهای درسی	نوع واحدهای درسی				پایه	عمومی	دوره تحصیلی
	پایان نامه / رساله	تخصصی (اصلی)					
		اختیاری	الزامی				
۳۲-۲۸	۶-۴	۱۶-۱۴	۱۲-۱۰	-	-	کارشناسی ارشد ناپیوسته	
۳۶	۲۴-۱۸	۱۰-۴	۱۰-۸	-	-	دکتری تخصصی	

تبصره ۱: نحوه اجرای دروس مهارتی-اشتغال پذیری در دوره کارشناسی پیوسته و ارزشیابی آن در شیوه نامه ای که به این منظور توسط معاونت آموزشی ابلاغ می شود، تعیین و اجرایی می شود و اجرای آن توسط مؤسسات برای کلیه رشته های تحصیلی مقطع کارشناسی پیوسته مطابق شیوه نامه مذکور الزامی است.

تبصره ۲: نحوه تدوین برنامه های درسی دوره های کارشناسی ارشد پیوسته، دکتری مستقیم، دکتری پیوسته و دکتری حرفه ای و مقررات اختصاصی آن در یک آیین نامه مجزا توسط معاونت آموزشی وزارت ابلاغ می شود.

تبصره ۳: موسسه می تواند برای رفع نیاز یک شخصیت حقوقی فعال در جامعه و صنعت (اعم از دستگاه یا بنگاه دولتی، غیردولتی، صنعتی و ...) و در صورت درخواست مجموعه، برنامه درسی رشته را با رویکرد حرفه ای بازنگری نماید. در این صورت، موسسه مجاز است محتوا و عنوان حداکثر ۴۰ واحد درسی در برنامه درسی دوره کارشناسی پیوسته را با توجه به نیاز آن مجموعه تعیین کند و پس از تصویب در کمیسیون در بازه زمانی مشخص اجرا نماید.

۳-۳- فصل دوم شامل جدول عناوین و مشخصات دروس (معرفی دروس برنامه درسی شامل دروس عمومی، پایه، تخصصی، مهارتی-اشتغال پذیری) طبق جدول شماره ۴؛

جدول شماره ۴: عنوان و مشخصات دروس

ردیف	عنوان درس	تعداد واحد به تفکیک نوع آن			تعداد جلسات	وضعیت آمایشی/مأموریتی درس (صرفاً برای دروس اختیاری مشخص شود)		تعداد ساعات	پیش نیاز	هم نیاز
		نظری	عملی	تلفیقی		مرتبط با آمایش/مأموریت موسسه است.	مرتبط با آمایش/مأموریت موسسه نیست.			

تبصره ۴: ساعت آموزش برای هر واحد نظری ۱۶ ساعت، عملی ۳۲ ساعت، عملی (به شیوه کارگاهی) ۴۸ ساعت، نظری-عملی با توجه به میزان فعالیت نظری و عملی مورد نیاز برای واحد در چارچوب ساعت های پیش بینی شده برای واحد نظری و واحد عملی، کارآموزی و کارورزی با توجه به نوع رشته ۶۴ ساعت یا ۱۲۸ ساعت است.

تبصره ۵: تعداد واحدهای درسی که در جدول شماره ۴ مرتبط با آمایش/مأموریت موسسه درج می شوند، حداکثر ۱۵ واحد درسی در دوره کارشناسی پیوسته و ۶ واحد درسی در سایر دوره ها می باشد.

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین نامه تدوین و بازنگری برنامه های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
ویرایش: ۰۱	تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰		
صفحه: ۶ از: ۸			

۴-۳- فصل سوم: ویژگی های دروس به تفکیک هر درس شامل:

الف) عنوان درس (فارسی و انگلیسی)؛

ب) هدف های کلی و ویژه هر درس؛

پ) سرفصل ها؛

ت) روش یاددهی - یادگیری متناسب با محتوا و هدف؛

ث) روش ارزشیابی؛

ج) ملزومات، تجهیزات و امکانات مورد نیاز برای ارائه؛

چ) منابع علمی پیشنهادی؛

ح) ملاحظات برای افراد با نیازهای ویژه.

تبصره ۶: برای دروس مهارتی-اشتغال پذیری، بندهای پ، ت، ج، چ و ح با توجه به توانمندی های موسسه تدوین و با تصویب شورای برنامه ریزی آموزشی موسسه اجرا می شود.

تبصره ۷: برای دروسی که وضعیت آمایشی/مأموریتی آن مرتبط با آمایش/مأموریت موسسه می باشد، بندهای پ، ت، ج، چ و ح با توجه به ویژگی های آمایشی/مأموریتی موسسه و پس از تصویب شورای برنامه ریزی آموزشی موسسه قابل تغییر می باشد.

تبصره ۸: جزئیات دروس مهارتی-اشتغال پذیری و دروسی که وضعیت آمایشی/مأموریتی آن مرتبط با آمایش/مأموریت موسسه می باشد، بایستی به طور عمومی از طریق درگاه اینترنتی موسسه و پیش از اجرا به دانشجویان اطلاع رسانی شود.

ماده ۴: اختیارات تدوین و بازنگری برنامه های درسی برای مؤسسات دارای اختیار در تدوین و بازنگری برنامه های درسی

۴-۱- ارائه طرح توجیهی رشته های تحصیلی جدید و برنامه درسی مرتبط با آن به وزارت؛

۴-۲- بازنگری برنامه درسی مرجع مطابق مأموریت واگذار شده از طرف وزارت؛

۴-۳- بازنگری برنامه های درسی مرجع موجود و تدوین برنامه درسی اختصاصی؛

تبصره ۱: موسسه دارای اختیار در تدوین و بازنگری برنامه درسی فقط در رشته هایی مجاز به بازنگری برنامه درسی (موضوع بند ۴-۲ و ۴-۳) است که موسسه در آن رشته حداقل برای یک دوره دانش آموخته داشته باشد.

تبصره ۲: موسسه دارای اختیار در تدوین و بازنگری برنامه درسی فقط در رشته هایی مجاز به ارائه طرح توجیهی و تدوین برنامه درسی (موضوع بند ۴-۱) است که در رشته مرتبط، حداقل یک عضو هیات علمی با مرتبه استادی یا دو عضو هیات علمی در مرتبه دانشیاری داشته باشد. حضور حداقل یک عضو هیات علمی با یکی از تخصص های برنامه درسی، فناوری آموزشی، آموزش عالی، سیاست گذاری علم یا سایر تخصص های مرتبط در میان تدوین کنندگان برنامه درسی مرتبط با رشته های تحصیلی جدید، توصیه می شود.

۴-۴- موسسه دارای اختیار در تدوین و بازنگری برنامه درسی با رعایت شرایط زیر و بر اساس نیازمندی و مطابق با آمایش و مأموریت خود، امکان بازنگری در برنامه درسی مرجع (تدوین برنامه درسی اختصاصی) را با رعایت چارچوب برنامه درسی مندرج در این آیین نامه را دارند:

- عنوان و محتوای دروس عمومی مصوب تابع ضوابط اختصاصی خود می باشد و توسط موسسه قابل تغییر نمی باشد.

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶		آیین‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی	 جمهوری اسلامی ایران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰	ویرایش: ۰۱		
صفحه: ۷ از: ۸			

- عنوان و محتوای دروس پایه و تخصصی که در آزمون مقطع بالاتر مورد سنجش قرار می‌گیرند، توسط موسسه قابل تغییر نمی‌باشند و صرفاً مؤسسات با پوشش کامل سرفصل مصوب برنامه درسی مرجع می‌توانند نسبت به ارائه محتوای تکمیلی متناسب با شرایط موسسه اقدام نمایند و مسئولیت حسن اجرای این بند با موسسه می‌باشد.
- عنوان و تعداد واحدهای دروس مهارتی-اشتغال پذیری در برنامه درسی مصوب توسط موسسه قابل تغییر نمی‌باشد.
- چارچوب تغییر عنوان و محتوای برنامه‌های درسی مرجع توسط مؤسسات در رشته‌های واگذار شده به شورای تحول و ارتقای علوم انسانی، منوط به تأیید شورای تحول و ارتقای علوم انسانی می‌باشد.
- تدوین برنامه درسی اختصاصی، صرفاً پس از تصویب شورای برنامه‌ریزی موسسه، بارگذاری در سامانه آموزش عالی و اطلاع‌رسانی از طریق پایگاه اطلاع‌رسانی موسسه، قابلیت اجرا دارد.
- موسسه مجاز نیست در تغییر عنوان و محتوای دروس، تعداد واحدهای عملی و نظری-عملی را نسبت به برنامه درسی مرجع کاهش دهد.

ماده ۵: مؤسسات موظف به رعایت کامل برنامه‌های درسی مرجع می‌باشند و صرفاً در مواردی که در این آیین‌نامه اختیاراتی به موسسه واگذار شده است امکان تدوین برنامه درسی اختصاصی یا تغییر در برنامه درسی مرجع وجود دارد. در صورت بازنگری در برنامه درسی مرجع و منسوخ شدن برنامه درسی مرجع پیشین، مؤسسات دارای اختیار تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی موظف می‌باشند برنامه درسی اختصاصی خود را بر اساس برنامه درسی مرجع بازنگری شده در چارچوب این آیین‌نامه اصلاح نمایند و برای ورودی‌های جدید بر اساس آن اقدام نمایند.

ماده ۶: تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی (اعم از برنامه‌های درسی مرجع و اختصاصی) توسط مؤسسات بایستی در ساختار نمونه برنامه درسی (پیوست شماره ۲) تنظیم شود. در صورتیکه ساختار مذکور سامانه سپاری شود، مؤسسات موظف هستند نسبت به بارگذاری اطلاعات در سامانه نیز اقدام نمایند.

تبصره ۱: دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی بنابر نیاز امکان بازبینی در ساختار نمونه برنامه درسی و سامانه تعبیه‌شده به این منظور را دارد.

ماده ۷: تصویب برنامه‌های بازنگری شده و تدوینی به منزله مجوز پذیرش دانشجو در موسسه نمی‌باشد و پذیرش دانشجو در هر رشته/گرایش، مستلزم اخذ مجوزهای مربوطه از دفتر/شورای گسترش آموزش عالی است.

ماده ۸: مسئولیت نظارت بر حسن اجرای مفاد این آیین‌نامه بر عهده دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی و تفسیر موارد ابهام بر عهده کمیسیون است.

ماده ۹: این آیین‌نامه شامل یک مقدمه، ۹ ماده و دو پیوست در جلسه شماره ۹۵۹ مورخ ۱۴۰۲/۰۱/۲۰ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی تصویب و از تاریخ ابلاغ برای تمام موسسه‌های آموزش عالی لازم‌الاجراست و جایگزین آیین‌نامه واگذاری اختیارات برنامه‌ریزی درسی به دانشگاه‌ها و موسسه‌های آموزش عالی مصوب جلسه ۸۸۲ مورخ ۱۳۹۵/۱۱/۲۳ شورای عالی برنامه‌ریزی و چارچوب تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی مصوب جلسه شماره ۸۶۱ مورخ ۹۴/۳/۱۶ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی و سایر مصوبات پیشین در این زمینه می‌شود.

شماره: عتف-آ-۲۲۱۶	آیین‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی		
ویرایش: ۰۱			تاریخ: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰
صفحه: ۸ از: ۸			

پیوست شماره ۱: دانشگاه‌های دارای اختیار تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی

دانشگاه‌های اراک، ارومیه، الزهرا (س)، اصفهان، ایلام، بجنورد، بوعلی‌سینا، بیرجند، بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین، تبریز، تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان، تربیت مدرس، تهران، حکیم سبزواری، خلیج فارس، خوارزمی، دریانوردی و علوم دریایی چابهار، رازی کرمانشاه، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، شهرکرد، شهید باهنر کرمان، شهید چمران اهواز، شهید بهشتی، شیراز، فردوسی مشهد، صنعتی اصفهان، صنعتی امیرکبیر، صنعتی خواجه‌نصیرالدین طوسی، صنعتی سهند تبریز، صنعتی شاهرود، صنعتی شریف، صنعتی شیراز، صنعتی نوشیروانی بابل، علامه طباطبایی، علم و صنعت ایران، علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، قم، کاشان، کردستان، گلستان، گیلان، لرستان، مازندران، محقق اردبیلی، هرمزگان، هنر تهران، هنر اصفهان، یاسوج، یزد، سازمان مرکزی دانشگاه جامع علمی و کاربردی، سازمان مرکزی دانشگاه فنی و حرفه‌ای

پیوست شماره ۲: ساختار نمونه برنامه درسی (فرم نمونه)

